

Joanna Kołata*

CZY WE WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURZE DETAL ARCHITEKTONICZNY ISTNIEJE?

ARCHITECTURAL DETAIL IN CONTEMPORARY ARCHITECTURE – CHOSEN QUESTIONS

Artykuł podejmuje próbę analizy architektury XXI wieku pod kątem istnienia detalu architektonicznego. Rozważania przeprowadzono w odniesieniu do postulatów Theo van Doesburga wybranych z 17 „zasad nowoczesnej architektury” sformułowanych w 1915 roku.

Słowa kluczowe: Architektura współczesna, detal architektoniczny

The article attempts to analyze twenty-first century architecture for the existence of architectural details. The considerations made in relation to the demands of Theo van Doesburg selected from the 17 “principles of modern architecture,” formulated in 1915.

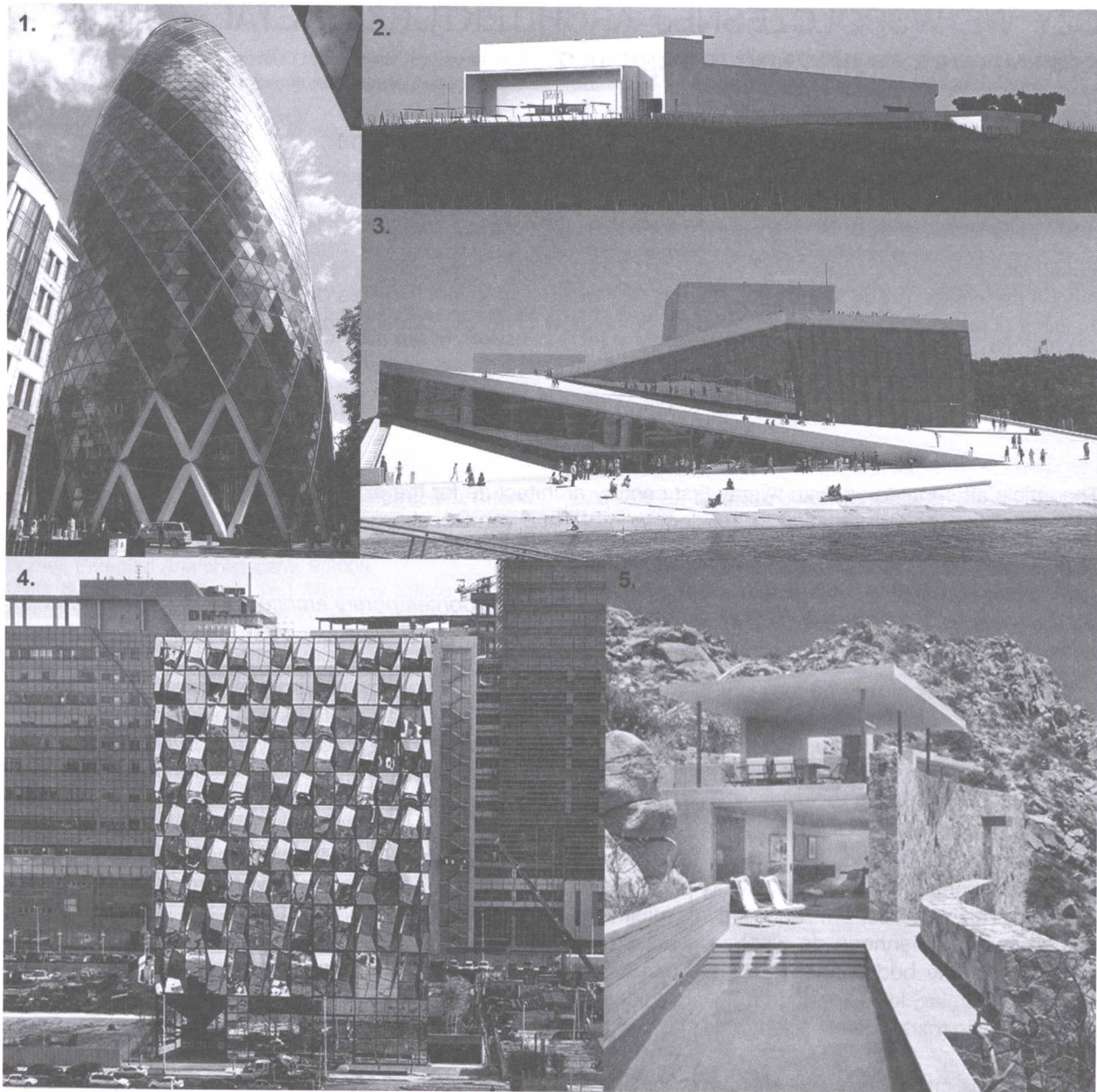
Keywords: Contemporary architecture, architectural detail

Detal architektoniczny będący grupą elementów, które kształtują i ozdabiają zarówno zewnętrzną jak i wewnętrzną bryłę budynku, istnieje w architekturze już od najstarszych cywilizacji Azji i Afryki [1]. Każda epoka charakteryzowała się wyjątkową ornamentyką elewacji zewnętrznych. Ukształtowanie powierzchni ściany od czasów starożytnych po gotyk uwidaczniało użyty do jej konstrukcji materiał. Otwory początkowo niewielkie i nieliczne, zapewniające jedynie minimalny dostęp światła dziennego do wnętrza, wraz z opaniem sztuki budowlanej i użyciem przeszkleń osiągnęły rozmiary kilku kondygnacji. Detale, których zadaniem było rozróżnienie ściany, takie jak gzymsy,

ryzality, lizeny czy przypory wprowadziły grę światła na elewacji. Te i wiele innych elementów w różnym stopniu tworzyły ornamentykę budynków. Ich zastosowanie początkowo uwarunkowane było konstrukcją bryły. Wszelki detal widoczny na elewacji zewnętrznej i wewnętrznej wynikał przede wszystkim z ukształtowania elementów nośnych budynku. Stylistyka kolejnych epok, stosowane materiały i rozeznanie w sztuce budowlanej pozwoliły na umniejszenie konstrukcyjnej roli detalu architektonicznego. Ornamentyka stosowana na elewacjach stawała się bardziej lub mniej rozbudowana, co nie zawsze wynikało z zastosowanych w budynku rozwiązań konstrukcyjnych.

* Kołata Joanna, mgr inż. arch., Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego.

1. *Swiss Re* London, Foster & Partners, 2003, [3]
2. *Winiarnia Adega Mayor* w Argamassas Estate-Campo Maior, Portugalia, Alvaro Siza, 2005–2006, [4]
3. *Gmach Narodowego Teatru, Opery i Baletu*, Snohetta As., Oslo, Norwegia, 2003–2008, [5]
4. *Trutec Building*, Barkow Leibinger Architekten, Seoul, Korea, 2005 [6]
5. *Weiss House*, Steven Harris Architects, Cabo San Lucas, Meksyk, 2002 [7]

Architektura współczesna rozumiana jest tu jako cechy budownictwa XXI wieku. Wynikają one bezpośrednio z przemian i osiągnięć, jakie miały miejsce w wieku XIX. Rewolucja przemysłowa, niezahamowany dotąd rozwój techniki, a także zmiany jakie dokonały się we wszystkich dziedzinach życia człowieka mają wpływ na wizerunek dzisiejszej architektury.

Mnogość nurtów architektonicznych, jakie zaistniały na świecie od XIX wieku, do dziś jest bardzo duża, a ich doktryny teoretyczne różnorodne. Sformułowane w 1915 roku przez Theo van Doesburga „zasady nowoczesnej architektury” są wciąż żywe. Wszystkie 17 haseł odnosi się w mniejszym lub większym stopniu do elewacji budynku i detalu architektonicznego. Przede wszystkim zasady oszczędności, bezkształtności, aktywności otworu, planu otwartego, wymiaru czasu i przestrzeni, astatyczności, antyelewacyjności, barwy i antyzdobniczości mają największe odniesienia do formy elewacji [2].

Oszczędność formy rozumiana jest przez Theo van Doesburga jako stosowanie w projektowaniu środków elementarnych wynikających m.in. z użytych materiałów, masy, światła, funkcji planu i czasu oraz ograniczenie marnotrawienia materiałów i pieniędzy.

Ten postulat odnajdujemy w architekturze minimalistycznej. Za przykład mogą tu posłużyć budynek Nowego Centrum Dokumentacyjno-Informacyjnego w Bergen-Belsen (Niemcy, KSP Engel und Zimmermann, 2005–2007) oraz winiarnia Adega Mayor w Argamassas Estate-Campo Maior (Portugalia, Alvaro Siza, 2005–2006). Pierwszy obiekt, który upamiętnia ludzi pomordowanych w sąsiadującym obozie koncentracyjnym jest wykonany z surowego betonu. Gładko wykończone, jasnoszare ściany ukazują rysunek poziomo ułożonych płyt szalunku. Oprócz betonu na elewacji wyróżnia się jedynie szkło. Otwory okienne są nieliczne lecz duże. Bryła jest wyjątkowo prostym, wydłużonym prostopadłością, tylko gdzieś na całej wysokości wycofano fasadę.

Budynek wzniesiony według projektu Alvaro Siza jest równie prosty. Choć bryła jest bardziej rozczłonkowana na elewacji widać tylko nieliczne, małe otwory. Jedyнным detalem wprowadzającym światłocień są podcienie. Materiał wykończeniowy – surowy beton, został ukryty pod białą farbą i cokołem wykonanym z białej cegły. Na jasnej bryle odcinają się jedynie cienkim paskiem opierzenia, szare skrzydła drzwiowe i metalowa balustrada. Tylko kilka otworów okiennych przebija fasadę, jednak są one prawie niezauważalne. Ciężko doszukać się w tej czystej bryle tradycyjne rozumianego detalu architektonicznego.

Zaprzeczeniem dotychczasowych stylów według Theo van Doesburga ma być także bezkształtność budynku, którego podział i rozczłonkowanie ma być definiowane przez surowe płaszczyzny prostokątne w odróżnieniu od dotychczas obserwowanych regularnych brył podstawowych.

Taki sposób formowania bryły szczególnie widoczny jest w budynkach domów jednorodzinnych. Fasadę tworzą przenikające się płaszczyzny z materiałów masywnych, ażurowych i przezroczystych. Detalem tych elewacji jest przede wszystkim faktura ścian i głęboko wysunięte okapy płaskich dachów oraz szerokie tarasy. Za przykład posłużyć może Weiss House zaprojektowany przez Steven Harris Architects w 2002 r. (Cabo San Lucas, Meksyk) czy dom prywatny autorstwa Will Bruder Architects (Massachusetts, USA, 2000). Dodatkowo urozmaicenie na fasady wprowadzają elementy załamujące światło, szczególnie często stosowane w budynkach wystawionych na silną operację słońca, jak np. w południowokalifornijskim domu na plaży autorstwa biura Richarda Meiera z 2001 roku.

W budynkach o większej skali założeń jak fabryki, obiekty kultury i sztuki czy użyteczności publicznej powyższa zasada budowania formy za pomocą płaszczyzn realizowana jest w bardziej spektakularny sposób. Prostokątne ściany prostopadłe zostają

tu zastąpione trójkątnymi i trapezowymi, a kąty pod jakimi się przecinają rzadko bywają proste. W takich budynkach trudno dostrzec jest detal, gdyż bryła jest bardzo rozróżbiona. W Arkon Art Museum autorstwa Coop Himmelb(l)au z 2001 roku (Akron, Ohio, USA) strefa wejścia ma kształt kryształu. Dynamicznie przenikające się szklane ściany same w sobie są elementem ozdabiającym. Pozostała część muzeum ma kształt prostopadłościanu, który unosi się kondygnację nad ziemią. Jedynym ornamentem widocznym na tej części obiektu są podziały na szarej okładzinie. Stanowi ona tło dla niezwykle bogatego wejścia. Jeszcze bardziej spektakularny jest gmach Narodowego Teatru, Opery i Baletu w Oslo autorstwa Snohetta As (Norwegia, 2003–2008). Tworzą go przenikające się bryły wylaniające się z podłoża pod różnymi kątami. Wrażenie potęguje usytuowanie budynku na skraju portu Bjorvika, gdzie część posadzki spływa z dachów brył wprost do wody. Również w tym projekcie detal architektoniczny ograniczony jest do minimum. O jakości elewacji decyduje dynamika płaszczyzn jasnych dachów, które swobodnie opadając stają się posadzkami. Na elewacji widoczne są tylko dwa materiały. Kararyjski marmur na posadzkach, dachach i niektórych ścianach ułożony z prostokątnych płyt. Uzupełnieniem jest tu szkło, które tworzy elewację budynku. Podział szyb jest delikatny i prawie niewidoczny. Przez fasadę przenikają za to elementy wewnętrznej konstrukcji.

Postęp technologiczny pozwolił na znaczny rozwój w dziedzinie wykorzystania materiałów budowlanych. Szerokie zastosowanie znalazło właśnie szkło, które zgodnie z zasadą aktywności otworu jest bezpośrednio zestawiane z płaszczyzną ściany, choć bardzo często samo w sobie stanowi przeważający materiał na elewacji.

Zapoczątkowany przez Miesa van der Rohe styl wynika z prostej zasady uwolnienia ściany zewnętrznej budynku od roli konstrukcyjnej. Pierwszą dużą

realizacją tego typu był zbudowany w 1958 roku Seagram Building (Nowy Jork, USA). Dziś najczęściej szklane fasady stosowane są również w budynkach biurowych szczególnie wysokościowych. Najstłynniejsze szklane biurowce zostały zaprojektowane przez sir Normana Fostera. Architektura szklana początkowo charakteryzowała się prostą kubiczną bryłą, w której pierwsze kondygnacje najczęściej od strony frontowej stanowiły cokół podkreślający wejście do budynku. Coraz częściej monotonię siatki ram utrzymujących szklane tafle urozmaicają zaburzenia rytmu pionów i poziomów, odchylenie osi kratownicy w powierzchni ściany oraz rozróżbienie elewacji przez wysunięte bryły. Zasadniczym detalem w tego typu budynkach jest profil znajdujący się pomiędzy przeszklzeniami. Cała elewacja oddziałuje na otoczenie odbiciem otaczającej przestrzeni w dzień, a po zmroku grą światła przenikających z wnętrza.

W zależności od skontrastowania barw łącznika z wypełnieniem rysunek podziału elewacji jest widoczny. Ukazuje się wówczas rytmiczna kompozycja figur tworzących fasadę jak w budynku KONE autorstwa SARC Architektus (Espoo, Finlandia, 2001), gdzie dominujące są linie pionowe wystających przed lico budynku profili. Wyjątkowy obiekt przede wszystkim ze względu na innowacyjny kształt bryły stanowi *Swiss Re London* (Foster & Partners, 2003). Analizując jego elewację w poszukiwaniu detalu architektonicznego zwrócić należy uwagę na podporządkowanie podziałów elewacji formie bryły. Elementy wzbogacające fasadę widoczne są już z bardzo daleka. Budynek wzniesiony jest na konstrukcji szkieletowej, stanowiącej romboidalną kratownicę oplatającą wewnątrz kolistego w planie, zwężającego się ku górze obiektu. Rysunek elementów nośnych jest przeniesiony na elewację nie tylko dzięki przezroczystości szkła, ale także profili, które je utrzymują. Dynamikę bryły podkreślają dwie barwy przeszkleń, z których ciemniejsze pasy oplatają spiralnie obiekt. Forma

budynku jest tak unikatowa, że uzasadnione wydaje się urozmaicenie formy jedynie w jej najwyższej części, gdzie kopulaste zwieńczenie pokryte jest ciemnym przeszkleniem, a od dolnej części odcina się korona matowych, czarnych rombów z metalicznymi pierścieniami. W najniższej partii obiekt nie posiada wyróżniającego cokołu.

Budynki szklane respektują również zasadę planu otwartego, która sprowadza funkcję ściany do punktu podparcia uwalnia wnętrze budynku od zamknięcia i pozwala na przenikanie z przestrzenią zewnętrzną.

Słusznie Theo van Doesburg zauważył czynnik czasu, który, tak jak przestrzeń, stanowi o wymiarze budynku. Czas nie jest jednak postrzegany tylko w kontekście trwania budynku lecz przede wszystkim jako ruch wprowadzający życie do wnętrza architektury. Stanowi to doskonale dopełnienie wyglądu obiektu. Szczególnie budynki szklane a w szczególności te o lustrzanych elewacjach są współtworzone przez otaczającą przestrzeń jak np. Trutec Building (Barkow Leibinger Architekten, Seoul, Korea, 2005). Elewację jedenastopiętrowego budynku pokrywa lustrzane szkło, które wewnątrz regularnej prostokątnej siatki tworzy przestrzenne kryształy. Odbicie na budynku jest mocno zniekształcony tworząc abstrakcyjną grę światła i obrazu.

Astatyczność jest zaprzeczeniem tradycyjnej statyki, która zamykała wnętrze budynku w kubicznej formie. Nowoczesna architektura według zasady Doesburga powinna być rozwijana na zewnątrz we wszystkich kierunkach nadając jej ekscentryczną formę zakończoną tarasami i balkonami. Ekspresja budynku będzie zatem w myśl powyższej zasady uwiadczała się na jego elewacji a ten plastyczny wieloboczny układ stanie się nowym obliczem budynku.

Szczególnie dosadnie ten postulat ujawniają realizacje Zahy Hadid, Daniela Libeskinda czy Franka Gherygo. Każdy z tych projektantów realizuje

indywidualną myśl twórczą oraz autorskie rozwiązania ekspresyjnych brył, które są bezbłędnie rozpoznawalne. Zaha Hadid i Frank Ghery zasadniczo nie stosują detalu architektonicznego. Budynki przez nich projektowane są tak dynamiczne i skomplikowane, iż jedynie materiał okładzinowy tworzy ornamentykę fasady. Niekiedy tylko płątanina delikatnych słupów, czy skontrastowanie materiałów urozmaica elewację. Daniel Libeskind chętniej stosuje ornamentykę na elewacji. Jest ona jednak ściśle podporządkowana ogólnej ekspresji bryły dodatkowo ją umacniając. Kształt otworów oraz ich podziały są pochodną kształtu ściany, na której się znajdują. Nie są one jednak wtapiane w ornamentykę, lecz ją tworzą odcinając się mocnym kolorem.

W ten sposób tradycyjnie rozumiana fasada zostaje odrzucona na rzecz antyelewacyjności, jej miejsce zajmuje przestrzenna kompozycja brył. Nowoczesne zasady nakazują również wyzbycie się malarskiego stosunku do koloru w architekturze. Barwy wynikać powinny ściśle z zastosowanych materiałów i kompozycji brył.

Ten postulat szczególnie mocno ugruntował się w świadomości projektantów. Dominujące w dzisiejszej architekturze barwy są najczęściej neutralne i naturalnie wynikają z zastosowanego materiału. Tylko nieliczni twórcy sięgają po intensywny kolor, jednak jest on przeważnie stosowany na powierzchni całej bryły jak w przypadku Muzeum Czekolady Nestle autorstwa Rojkind Arquitectos (Meksyk, Meksyk, 2007) czy gmachu teatru projektu Unstudio (Lelystad, Holandia, 2004–2007). Ostatecznie Theo van Doesburg postuluje o odrzuceniu wszelkich zdobień i zbędnych detali respektując jedynie kolor.

Zasady te w mniej lub bardziej świadomy sposób przeniknęły i utrwaliły się w architekturze. Można zauważyć je we współczesnych realizacjach, które charakteryzują się bardzo ograniczoną ornamentyką. Dzisiejszy detal architektoniczny jest bowiem

w myśl pierwotnych zasad ściśle podporządkowany konstrukcji budynku i zastosowanym materiałom. Generalne wrażenie, jakie na obserwatorze wywołuje obraz współczesnych realizacji, wynika z samej

geometrii bryły, która jest głównym środkiem wyrazu. Dzisiejsi projektanci niechętnie sięgają po ozdoby, lecz często są one zbędne w obliczu współczesnych możliwości konstruowania budynków.

PRZYPISY

- [1] Z. Mączyński, *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym*, Warszawa 1956.
 [2] S. Latour, A. Szymski, *Rozwój współczesnej myśli architektonicznej*, Warszawa 1985, s. 69.
 [3] [data dostępu 5.06.2012] dostępny w internecie: http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Cigar_panorama_Swiss_Re_Tower.jpg
 [4] [data dostępu 5.06.2012] dostępny w internecie: <http://bryla.gazetadom.pl/bryla/1,85298,5817886>,

- [Zloty_Medal_RIBA_dla_Alvaro_Sizy_Vieiry.html](#)
 [5] [data dostępu 5.06.2012] dostępny w internecie: http://architektura.muratorplus.pl/technika/budynki/archiwum/narodowy-teatr-opery-i-baletu_74158.html
 [6] [data dostępu 5.06.2012] dostępny w internecie: <http://archidose.blogspot.com/2008/08/ae7-folded-glass-facades.html>
 [7] [data dostępu 5.06.2012] dostępny w internecie: <http://design-elements-blog.com/2011/05/01/casa-finisterra-by-rees-roberts-partners/>

BIBLIOGRAFIA

Latour S., Szymski A., *Rozwój współczesnej myśli architektonicznej*, Warszawa 1985, s. 69.

Mączyński Z., *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym*, Warszawa 1956.